

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики

КОМПРЕСІЯ ТА НАДМІРНІСТЬ ЯК ХАРАКТЕРНІ ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗМОВНОГО СТИЛЮ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу 08-431 групи
Спеціальності 035.04 Філологія (германські
мови та літератури (переклад включно)
(переклад))
Освітньо-професійної програми «Філологія
(германські мови та літератури (переклад
включно))»

Заїка Сергій Олегович

Керівниця: к. філол. наук, доцентка

Короткова Людмила Віталіївна

Рецензентка: к. філол. наук, доцентка

Лебедева Аеліта Володимирівна

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення явищ компресії та надмірності в сучасній лінгвістиці	5
1.1. Поняття і статус розмовного мовлення.....	5
1.2. Мовна компресія як прояв закону економії.....	12
1.3. Лінгвокомунікативні особливості реалізації мовної надмірності в сучасній англійській мові.....	20
РОЗДІЛ 2. Компресія та надмірність як базові технології усного перекладу	25
2.1. Мовна компресія та надмірність: види та рівні реалізації.....	25
2.2. Засоби компресії та надмірності при синхронному перекладі.....	35
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Людському мисленню і, відповідно, мові, властиве прагнення до економії зусиль та ресурсів, підсумовування й узагальнення розкритих подій.

Мовна компресія визначається самою природою людського мислення й часом – неможливо кожного разу передавати за допомогою мови те, що відбувалося в реальності, до найдрібніших подробиць, та, зазвичай, це не є необхідним.

Скорочення обсягу тексту здійснюється методами мовної компресії. Мовна компресія традиційно розглядається як обумовлене законом мовної економії, вимогами жанру, особливостями інформаційного носія спрощення поверхневої структури тексту за рахунок підвищення інформативності мовних одиниць й елімінування тих компонентів, які можуть бути відновлені з невербальної частини тексту, без зміни його інформаційного боку в порівнянні з вихідним текстом або нейтральною стилістичною нормою.

Протиставлення «економія – надмірність» є тим загальним принципом, на основі якого сучасні науковці прагнуть пояснювати найважливіші процеси розвитку й функціонування мови.

Метою роботи є дослідження мовних явищ компресії та надмірності як характерних тенденцій розмовного стилю й специфіки їх перекладу.

Поставлена мета вимагає вирішення таких **завдань**:

- розглянути поняття та уточнити статус розмовного мовлення;
- схарактеризувати мовні поняття компресії та надмірності, вивчити особливості мовної реалізації їх;
- дослідити явища компресії та надмірності в контексті проблеми перекладу.

Об'єктом дослідження виступають мовні явища компресії та надмірності розмовного стилю.

Предмет дослідження – мовна компресія та надмірність при перекладі.

Необхідність досягнення поставлених цілей та вирішення зазначених завдань зумовила **методику дослідження**, що складається з комплексу методів і прийомів, а саме загальнонаукових методів, (порівняння, аналіз, синтез). У дослідженні використано такі методи і прийоми: описовий метод (спостереження, аналіз і подальша класифікація мовних фактів), елементи контекстуального аналізу.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у курсах з «Теорії та практики перекладу», «Стилістики англійської мови», спецкурсах з лінгвістики тексту, при написанні курсових і кваліфікаційних робіт.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩ КОМПРЕСІЇ ТА НАДМІРНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Поняття і статус розмовного мовлення

Розмовне мовлення – явище надзвичайно складне і своєрідне. Довгий час йому не приділялося належної уваги, так як лінгвісти розглядали його як щось другорядне, як «псування мови». Особливості розмовного мовлення до порівняно недавнього часу залишалися на периферії досліджень по філології. Лише в другій половині ХХ сторіччя зростає інтерес учених до проблем розмовного мовлення. У сучасному мовознавстві питання розмовного мовлення активно вивчають такі лінгвісти як С. Гайдучик, В. Девкін, О. Земська, О. Сиротиніна та ін.

Підкреслюючи значення розмовного мовлення, Л. Щерба зазначає, що всі зміни мови, які потім виявляються в монологічному мовленні, створюються і накопичуються в кузні розмовного мовлення. Літературна мова менше створює сама, ніж бере створене життям, а мовне життя б'ється і кипить головним чином у розмовному мовленні окремих людських угруповань [41].

Дослідження розмовного мовлення – процес трудомісткий; він ускладнений екстралінгвістичною залежністю розмовного мовлення, що нерідко проявляється в суб'єктивізмі дослідників. Збір і накопичення фактів розмовного мовлення досить часто ускладнюється недосконалістю апаратури, міркуваннями етичного порядку. Багато накопичених мовних фактів можуть суперечити один одному, що ускладнює розробку теоретичних положень. Як об'єкт вивчення розмовне мовлення пов'язане з рядом пересічних опозицій, що взаємно співвідносяться: з опозиціями функціональних стилів, форм мовлення

(усне і письмове), видів мовлення, що залежать від характеру комунікативної ситуації (у першу чергу, від діалогічної або монологічної форми спілкування) й емоційно-експресивних стилів мовлення (знижене, нейтральне, високе) [18].

Саме складність розмовного мовлення призводить до того, що в поняття «розмовне мовлення» вкладається різний зміст. О. Земська розглядає розмовне мовлення як самодостатню систему, що протиставлена кодифікованій літературній мові. Н. Кожевнікова вважає, що розмовне мовлення – це одна з форм функціонування мови, переважно діалогічна. В. Девкін відносить розмовне мовлення до особливого типу реалізації мови. Ю. Скребнев називає розмовне мовлення «розмовною підмовою». Ця «підмова» має свою норму [10; 12; 35].

Є. Різель висловлює думку, що розмовне мовлення – це один з функціональних стилів. Стиль розмовного мовлення є відібраний для певної мети й організований за певними законами способ застосування розмовного мовлення в повсякденній розмовній практиці [35].

Цієї ж думки дотримуються І. Арнольд, С. Гайдучик та ін. Останнє твердження піднімає питання про співвідношення розмовного мовлення з системою функціональних стилів. Питання це останнім часом викликає великий інтерес із боку лінгвістів. Аналіз деяких точок зору виявляє розбіжності з приводу цієї проблеми. Думки діаметрально протилежні.

Так, О. Земська протиставляє розмовне мовлення кодифікованій літературній мові. Є. Різель повністю ототожнює розмовне мовлення з функціональним стилем [10; 35].

О. Лаптева вважає, що за ознакою функціональної спрямованості розмовне мовлення («усно-розмовний різновид») і стиль близькі між собою, але розмовне мовлення в функціональному відношенні ширше, так як воно включає в себе все різноманіття повсякденного спілкування, а не тільки побутові розмови. При цьому усно-розмовний різновид

літературної мови є дуже неоднорідним по тематиці й утворює «центр» (відтворення написаного) і «периферію» (побутове мовлення аж до просторіччя) [2].

Так, розмовне мовлення розглядаємо як усну форму вираження розмовного функціонального стилю, тобто розмовний стиль знаходить своє вираження як у письмовій формі так і в усній. Для останнього випадку використовується термін «розмовне мовлення».

При характеристиці розмовного мовлення в якості основних виділяються різні його риси.

Деякі дослідники називають основною рисою розмовного мовлення невимушеність, неретельне оформлення, що, проте, не свідчать про його недосконалість або другорядність [10; 35].

Невимушеність створюється умовами спілкування добре знайомих або близьких людей, тобто при наявності неофіційних відносин між індивідами, що спілкуються. Деякі лінгвісти основною ознакою розмовного мовлення вважають спонтанність [11].

Розмовне мовлення виникає імпровізовано, без попереднього обдумування, тому важко передбачити загальний хід бесіди. Це пов'язано з тим, що багато в розмовному мовленні залежить від екстралінгвістичних факторів і, в першу чергу, від мовної ситуації. Ситуативність розмовного мовлення характеризується дослідниками як одна з провідних рис розмовного мовлення. Характеризуючи статус розмовного мовлення, науковці крім перерахованих особливостей називають такі: суб'єктивна забарвленість, конкретність адресата, обов'язковість усної форми і відсутність усього «книжкового» [12].

Незважаючи на докладні описи розмовного мовлення, на виявлення його найбільш типових рис, досить складно надати його всеосяжне визначення. Розмовне мовлення можна розглядати як мовлення невимушене, спонтанне, що залежить від ситуації спілкування.

Це – явище, що включає в себе як загальномовні, так і специфічні характеристики і що виявляється в усній, переважно діалогічній формі.

I. Арнольд розглядає розмовне мовлення, як один з функціональних стилів сучасної англійської мови і називає його розмовним [2].

Співвідношення розмовного стилю з формою і видом мовлення представляється таким чином: розмовний стиль породжений усною формою мовлення, і специфічні його особливості в значній мірі залежать саме від усного мовлення. Але форми і стиль мови не тотожні, і можливість використання розмовного стилю в письмовій формі не виключена. Що стосується діалогічного та монологічного видів мовлення, то визначальним, формучим видом є діалог, хоча монолог не виключається.

Стилеутворюючими факторами для розмовного стилю є реалізовані в розмовному мовленні функції мови, проте роль естетичної функції є набагато меншою, ніж роль контактновстановлюючої й емотивної функцій.

Значний вплив на формування мовного висловлювання в рамках розмовного стилю мають екстралінгвістичні фактори.

А. Петренко наводить детальну класифікацію екстралінгвістичних чинників, виділяючи регіональні відмінності, соціально-класові відмінності, статеві відмінності, вікові відмінності, а також варіативність усного та писемного мовлення [30].

Важливу стилеутворюючу роль відіграють також дві протилежні тенденції, пов'язані з конкретними умовами спілкування, а саме компресія, яка призводить до різного роду неповноти вираження, і надмірність. Компресія проявляється на всіх рівнях – вона може бути фонетичною, морфологічною, синтаксичною і у всіх випадках компресії піддаються семантично надлишкові елементи.

Уживання усіченої форми, тобто фонетична редукція допоміжних дієслів, є характерною особливістю англійської розмовної форми: *I do not, I did not, it is not, it's, you can not, we'll* і т.д. Нівелювання відмінностей між *shall* і *will* при вираженні майбутнього часу сприяє широкому застосуванню форми *'ll*.

На рівні лексики компресія проявляється в застосуванні еліпса, наприклад: *Morning!*

Для синтаксичної компресії еліпс також є характерним: *Anybody home?*

Протилежна тенденція, тобто тенденція до надмірності, пов'язана в першу чергу з невідповідністю, спонтанністю розмовного мовлення. До надлишкових елементів слід перш за все віднести слова (time fillers, «сміттєві слова»), що не мають семантичного навантаження: *I mean, you see, well* і подвоєння сполучників: *like as if*.

Елементи, що є надлишковими для предметно-логічної інформації, можуть бути експресивними або емоційними. У просторіччі це – подвійне заперечення: *Do not bring no discussion of politics*, а також грубе вживання *you*: *Come here, you!* Або *You, come here!* [23].

Основною властивістю розмовного мовлення є невимушеність, яка зумовлює в свою чергу його своєрідність з боку вимови. Вимова розмовного мовлення відрізняється, перш за все, тим, що органи мовлення мовця не напружені, тому звуки в мовленні зазнають значних змін як якісного, так і кількісного порядку. Допускається велика кількість скорочених форм, і, внаслідок цього, зменшується акустична чіткість. У невимушеному мовленні виразна вимова справляє враження неприродності, тому редукція є нормою розмовного стилю вимови [30].

Одним із факторів, що впливають на виникнення кількісної та якісної редукції і, як наслідок, різних варіантів вимови можна вважати принцип економії мовленнєвих зусиль. У загальному плані економія передбачає досягнення найбільшого результату найменшими засобами.

Під мовної економією розуміється прагнення до найбільш раціонального використання мовних засобів, до максимального ступеня виразності при мінімальних зусиллях.

На думку Л. Щерби, в мовній системі певної групи об'єктивно закладені в певних місцях її ті чи інші можливості асиміляції (у фонетиці, морфології, синтаксисі, вокабулярі). Тому в силу властивої людям тенденції до економії праці ці можливості реалізуються однаковим чином у всіх членів групи або принаймні можуть так реалізовуватися, а тому в усякому разі ні в кого не викликають протесту (факти є загальновідомими, тому на них не варто наполягати) [41].

Питання про дію економії в мовленнєвій діяльності розглядалося в роботах багатьох учених.

Так, Г. Пауль виходив з того, що зміна звуків у бік більшої зручності є фізіологічною за своєю основою [29].

Є. Поліванов, на відміну від Г. Пауля, вважав, що економія енергії позначається в історії мов не в одній тільки економії фізіологічній, а й у вигляді економії психічної діяльності. І основу цієї економії він бачить у «лінії»: той колективно-психологічний фактор, який усюди при аналізі механізму мовних змін буде проглядатися як основна пружина цього механізму, дійсно, є те, що можна назвати словами «лінь людська» або – що те ж саме – прагнення до економії трудової діяльності [31].

В. Ковтун розглядає тенденцію до економії як складову частину загальноісторичного процесу розвитку мови [21].

В. Девкін розрізняє кількісну та якісну економію. До якісної економії він відносить «раціоналізацію засобів вираження, що вимагає меншої витрати розумової напруги» [12].

Підтвердженням цього можна вважати активне використання інтонації, що виправляє огріхи синтаксичної організації речення, вміння обходитися обмеженим словником. Суть якісної економії, на думку

В. Дєвкіна, не в зменшенні кількості мовних засобів, а в полегшенні мовцем своїх розумових зусиль у процесі спілкування [12].

На відміну від якісної економії, кількісна економія проявляється у вимові слів із неповним фонетичним складом (редукція, елізія), у різних видах аббревіації, у вживанні складних і похідних слів замість словосполучень та речень.

Саме цей вид економії викликає інтрес у зв'язку з особливостями реалізації варіантів вимови в ситуаціях неофіційного спілкування. Та сторона якісної редукції, яка пов'язана з фонологією, була предметом досліджень А. Мартіне [26].

Теоретичною основою даної теорії є «принцип найменшого зусилля». Згідно з цим принципом людина в ході роботи намагається витратити мінімум зусиль.

У розмовному функціональному стилі, особливо в діалогічній формі спілкування, виявляються особливості неповного стилю вимови: редукція, асиміляція і т.д. Кількісна економія проявляється не тільки в межах слова, але й на рівні синтагми, веде до стяження на стиках слів і може викликати тим самим глибинні зміни в структурі висловлювання. Однак ця економія не є безмежною, тому що процес комунікації включає в себе не тільки мовця, але й слухача. Інтереси розуміння і мовлення є прямо протилежними, й історію мови можна уявити як постійне виникнення цих суперечностей та їх подолання [41].

Отже, економія має обмежуватися інтересами слухача, тому що в протилежному випадку говоріння може перетворитися в процес, що не піддається розумінню.

У розмовному стилі мовлення існують традиційні способи застосування економії; у результаті чого виникають редуковані форми слів і словосполучень, які не викликають труднощів у сприйнятті. Ці форми і є варіантами, однією з причин виникнення яких стала економія вимови.

1.2. Мовна компресія як прояв закону економії

Висловлювання про мовну економію можна знайти вже в роботах таких учених античної давнини, як Арістотель, Діоген Вавілонський, Феофраст, які вживають поняття «стислість» і «помірність» як синонімічні терміну «економія».

Думка про те, що мовна структура повинна визначатися економним розподілом між її частинами, отримала досить широке поширення в XVII – XVIII сторіччях у зв'язку з обговоренням різних проектів створення штучних мов (В. Вундт, Г. Пауль, Г. Спенсер).

Інтерес до економії як мовною явищу знову з'являється в другій половині XIX сторіччя в роботах І. Бодуена де Куртене, П. Пассі й потім посилюється в дослідженнях А. Мартіне, який підкреслює, що мова постійно піддається дії двоякого роду сил: з одного боку, мова змінюється, так як потреби людей у вираженні різних думок і почуттів весь час збільшуються й ускладнюються, з іншого – мова не змінюється, так як позначається інерція цих же людей, що призводить до загального обмеження лінгвістичних засобів вираження. «Мовна поведінка» регулюється, таким чином, принципом найменшого зусилля або принципом економії [26].

А. Мартіне зазначає, що термін «економія» включає все: і ліквідацію непотрібних відмінностей, і появу нових відмінностей, і збереження існуючого становища. Лінгвістична економія – це синтез діючих сил [26, с. 126].

Систематичне вивчення принципу економії належить представникам різних лінгвістичних шкіл: І. Арнольд, М. Аткинсон, Л. Блумфілду, О. Есперсену, В. Матезіусу, Н. Трубецькому, О. Пешковському, О. Потєбні, Г. Почепцову, А. Редфорду, А. Шапкіну, Г. Фрею та багатьох інших.

Отже, феномен економії становить інтерес для вчених уже не перше сторіччя і увага до нього не слабшає і до сьогодні. Головне питання полягає в інтерпретації фактів реалізації й функціонування принципу економії.

Мовна економія – загальна для всіх європейських мов тенденція, прояви якої можуть бути різними – відповідно до особливостей структурної організації кожної окремої мови. Однак, за формулюванням А. Мартіне, у будь-якому випадку принцип економії розглядається як вираз закону найменшого зусилля [26].

Е. Меліксетова зазначає, що принцип економії є величиною відносною, що має межі експансії (розширення) і компресії (стиснення) [27, с. 70].

Основну причину компресії авторка бачить у прагненні мови до економії [27, с. 71].

Інакше ставиться до проблеми мовної економії Г. Пауль, який протиставляє два типи мови: літературну мову, у якій багато «всякого роду надмірностей» і «повсякденну мову», що прагне позбутися від подібних надмірностей [29, с. 301–315].

Самий далекий прототип теорії мовної економії – теорія зручностей. Чимала роль у створенні теорії мовної економії належить таким фонетистам 80-х років XIX сторіччя, як Г. Суїт, О. Есперсен і П. Пассі.

П. Пассі викладає функціональну теорію фонетичних змін та резюмує основну тезу в такий спосіб: мова постійно прагне звільнитися від того, що є зайвим; мова постійно прагне виділити те, що є необхідним [45, с. 227].

Перший принцип П. Пассі об'єднує з пошуками «легких» артикуляцій і називає «законом найменшого зусилля». Разом з Г. Суїт П. Пассі розглядає цей закон окремо як «принцип економії».

Другий принцип своєї тези про фонетичні зміни дослідник називає «принципом емпізи», принципом виділення головного в мові та протиставляє його «принципу економії»: відчуває необхідність збереження чого б то не було не той, хто говорить, а той, хто слухає [45, с. 228].

Якщо мовець у процесі говоріння нехтує важливим елементом мови, то його складно зрозуміти, і він змушений почати знову. Звідси необхідність точно артикулювати все те, що є важливим [45, с. 122].

Дане твердження наводить на думку про те, що принцип економії в мові не завжди є виправданим. Це стосується в більшості випадків фонетичного аспекту мовної економії – артикуляції звуків. Також у зв'язку з цим видається важливим і цілком можливим переосмислення самого поняття мовної економії. На формування теорії економії наклали свій відбиток праці Дж. Ціпфа, який запропонував поняття «принципу найменшого зусилля, що регулює мовну поведінку людей» [10].

В основу своєї роботи про «принцип найменшого зусилля» дослідник поклав тезу про суперечність між властивими людині потребами спілкування та її природною інерцією, прагненням звести до мінімуму свою розумову й фізичну діяльність [10].

У середині ХХ сторіччя з тлумаченням явища економії в мові, аналогічним тлумаченню даного явища П. Пассі, виступив лінгвіст А. Мартіне. Вираз «принцип найменшого зусилля, що регулює мовну поведінку людей» А. Мартіне замінює словом «економія», а протиріччя між властивими людині потребами спілкування та її природною інерцією називає «корінним» й тим, що визначає мовну еволюцію взагалі [25].

На думку А. Мартіне, саме принцип економії управляє функціонуванням фонологічної системи. «Економічною» фонологічною системою він вважає таку, в якій неминучі артикуляційні відхилення не призводять до злиття фонем. Дію принципу економії вчений ставить у

залежність від функцій мови. Центральною та первинною функцією мови він вважає спілкування [26, с. 62].

Узявши за основу головну тезу Дж. Ціпфа про «корінне» протиріччя, А. Мартіне зазначає, що мовна поведінка регулюється «принципом найменшого зусилля» [26, с. 126].

А. Мартіне вважає, що П. Пассі, який протиставив свої два принципи, не здійснив їх синтезу: термін «економія» включає все: і ліквідацію непотрібних відмінностей, і появу нових, і збереження існуючого становища. Лінгвістична економія – це синтез діючих сил [26, с. 130].

А. Мартіне також відзначає явну невідповідність між «теоретичним числом різних однорідних звуків, які можуть артикулюватися органами мовлення» (це число безмежно), і «практичними можливостями людських органів»: «органам мовлення властива інерція, яку мовець повинен безперервно долати» [26, с. 128].

Як прагнення до більшої економічності фонологічної системи А. Мартіне висуває вимогу «більш чіткої реалізації різних фонем». У деякому роді подібну ідею про точність викладу з метою економії зусиль слухача і в певній мірі мовця можна зустріти в працях Л. Щерби [41, с. 115–116].

Отже, мовна економія – поняття неоднозначне, багатопланове: вона може проявлятися на різних мовних рівнях як у скороченні мовних зусиль, так і в їх надлишковості, як у недбалому викладі подій, так і в чіткому. Мовна економія – це синтез різноманітних, діючих у мові та мовленні сил. При досить чіткій артикуляції звуків, правильній вимові слів відбувається свого роду економія зусиль сприйняття слухача – скорочення його розумових зусиль, спрямованих на вилучення необхідної інформації зі слів співрозмовника, у результаті чого збільшується швидкість реакції слухача на отриману інформацію. Крім цього, «економляться» і мовні зусилля мовця, так як, якщо мовець

нехтує під час діалогу чіткою артикуляцією або занадто часто використовує усічені синтаксичні конструкції, між співрозмовниками може виникнути непорозуміння і, як наслідок, ситуація перезапиту, можливо і неодноразового. Під час перезапитів, коли мовець змушений одне і те ж слово або одну і ту ж фразу повторити декілька разів, при цьому спираючись на чіткість вимови, навряд чи може мати місце економія мовних зусиль. У ситуації перезапиту вона втрачає свою первісну суть і стає не економією мови, а її надмірністю.

Питання щодо економії мовних засобів досить широко обговорювалося в 70–80-х рр. ХХ сторіччя. Це обговорення було пов'язано з різними дослідженнями застосування математичних методів у лінгвістиці. У 70-х рр. проводилися дослідження, у яких досить скептично розглядалося питання про значення і ролі принципу мовної економії в історії функціонування мови [2; 10].

Явище, при якому той самий обсяг інформації передається мінімальними мовними засобами, до 80-х років ХХ сторіччя не мало однозначного визначення в лінгвістичній літературі. Воно характеризувалося як «різного роду неповнота виразів» [2].

Н. Примерова пояснює це явище «дією лінгвістичної компресії» [34].

Термін «компресія» прийшов у лінгвістику з теорії зв'язку, де він позначає стиснення спектра мовного сигналу, що має певну інформативність, без зменшення обсягу закладеної в нього інформації. Мовознавці дають різне трактування терміну «компресія», і сфера явищ, які охоплюються даним поняттям, різна. Наприклад, компресованими вважаються конструкції, які передають необхідний обсяг інформації, будучи менш протяжними. Компресією також вважаються «закономірні перетворення вторинного порядку, які сприяють приведенню розгорнутих складних конструкцій до форми менш складної, передаючи

той самий обсяг інформації, що й повні, розгорнуті синтаксичні конструкції» [34].

Н. Примерова розуміє під компресією «скорочення структури мовної одиниці без зміни закладеної в ній інформації, що має системний характер та не є маркованою стилістично. Це скорочення може відбуватися як за рахунок опущення надлишкових елементів, так і за рахунок заміни їх менш протяжними елементами» [34].

Проблемі «економії та надмірності в мові» приділяв увагу В. Гак, який проводив дослідження на матеріалі зіставлення мов [10].

Характеризуючи економію, учений поділяє її на:

- структурну (коли усувається слово з речення);
- семантичну (використовується слово більш широкого значення) [2].

Економія в побудові висловлювання призводить до багатозначності, переосмислення значення слів і синтаксичних категорій.

Явище мовної компресії пов'язують із поняттям імпліцитності, яка визначається як «невизначеність частини логічних зв'язків, що існують між предметами і явищами дійсності в лексичному наповненні речення і його граматичній структурі. Імпліцитність підвищує смислову ємність висловлювання, не ускладнюючи при цьому його синтаксичну структуру. Однак у даному випадку формальна організація речення не відповідає його внутрішньому змісту» [34, с. 21].

Питання мовної економії та компресії досить широко обговорюються і в останні роки. Сучасні лінгвісти в своїх розвідках не обмежуються констатацією фактів компресії мови, а намагаються встановити теоретичну базу цього явища [12, с. 15].

Свою точку зору на причини, що лежать в основі дії принципу мовної економії, дослідники базують на концепціях А. Мартіне,

О. Пешковського, Б. Серебреннікова, відповідно до яких джерелом тенденції до економії визнається людський організм.

Г. Вайнрайх стверджує, що необмежене застосування мовних елементів в їх обмеженій кількості – такий особливий тип економії, властивий природним мовам як будь-яким знаковим системам, які існують у світі [2].

Учений виділяє два типи мовної економії: «економія надлишку» і «економія літоти». Економія надлишку доводить, що будь-яка конкретна мова, як би обмежена вона не була в своїх природних ресурсах, може стати відносно багатою в наборі своїх засобів завдяки багатству літературних творів, що вийшли з неї [10].

Цю тезу дослідник пов'язує з історією розвитку проблеми мовної економії у Франції, де «кульмінація даного лінгвістичного зусилля доводиться на XVI сторіччя, коли майже всі письменники даної епохи проголосили, що чим більше в мові буде слів, тим вона буде досконалішою. Французький класицизм XVII сторіччя відмовляється від цієї метафори: надлишок мовних засобів не завжди є ознакою досконалості мов; французька мова характеризується тенденцією укладати багато сенсу в небагатослів'ї. Економія літоти – це мистецтво виражати багато, кажучи при цьому мало. Давня риторика вже проповідувала стислість, але у вузьких межах [49, с. 28].

У якості першопричини даної риторичної фігури, стислості, вчені називають стислість самого життя, неминучий принцип будь-якої економії часу [10].

Мовна компресія, як прояв мовної економії на структурному рівні, може включати в себе всі випадки зведення мовних зусиль до мінімальної вимови.

Прояви мовленнєвої компресії можна спостерігати на різних мовних рівнях. Численні теорії економії мови доводять, що мова і сама прагне до «компресії», до усунення надмірності. Як неодноразово

зазначалося багатьма авторами, тенденція до компресії мовних засобів пов'язана з прагненням до швидкої й раціональної переробки інформації.

Досить докладні класифікації проявів мовної економії на мовних рівнях на матеріалі англійського розмовного мовлення пропонує В. Єлькін [12] і А. Абізов на матеріалі канадського варіанту англійської мови [1].

На фонетичному рівні мовної системи вчені виділяють наступні ознаки економії мовних зусиль в англійському розмовному мовленні:

- асиміляція,
- акомодация,
- редукція,
- елізія (афереза, синкопа, апокопа),
- епентеза,
- редукція наголосу,
- синкретизм,
- контракція.

На лексичному рівні мовна економія проявляється в:

- аббревіаціях (лексичних, лексико-синтаксичних, ініціальних, телескопічних, еліптичних, субстантиватах),
- зворотному словотворі.

На синтаксичному рівні виділяють:

- еліпсис (контекстуальний, ситуативний),
- заміщення (структурне, неструктурне),
- оказіоналізми,
- препозитивні атрибутивні комплекси з внутрішньою предикацією [1; 12].

Але не у всіх виділених явищах можна констатувати скорочення мовленнєвого ланцюга. Таке, наприклад, явище фонетичного рівня, як епентеза, означає не скорочення, а, навпаки, виникнення в слові під

впливом певних морфологічних або фонетичних умов звуку, який був відсутній у первісній формі цього слова.

Отже, у даному випадку принцип економії проявляється скоріше не в «скороченні мовленнєвого ланцюга», а в «спрощенні» самої техніки артикуляції. Так, мовленнєва економія – явище багатопланове і не зводиться до одного лише скорочення мовних зусиль й елементів висловлювання. Це лише одна сторона даного явища, його структурний аспект. У більш широкому розумінні мовленнєвої економії слід враховувати і смисловий аспект даного явища: здатність передавати інформацію, підтекст висловлювання. Мовленнєва економія проявляє себе не тільки в «скороченнях» мовних засобів, але і в їх «розширенні».

1.3. Лінгвокомунікативні особливості реалізації мовної надмірності в сучасній англійській мові

У середині ХХ сторіччя американський математик й інженер К. Шеннон запропонував формулу, за допомогою якої можна вимірювати кількість інформації про події, що відбуваються, з різною ймовірністю [3].

К. Шеннон увів величину, яку назвав відносною надмірністю мови. Завдяки цій формулі стало можливим вимірювати інформацію, що міститься в кодових знаках різного змісту, складати інформацію, яка міститься в кожному кодовому знаку, що становить повідомлення, і таким чином вимірювати кількість інформації, яка міститься у всьому повідомленні. Мови мають властивість, яка в теорії інформації має назву «надмірність». Надмірність є мірою альтернативних виборів, що марно здійснюються при читанні тексту. Ця величина показує, яку частку зайвої інформації містять тексти даної мови; зайвої в тому відношенні,

що вона визначається структурою самої мови і, отже, може бути відновлена без явної вказівки в буквенному вигляді [47].

Саме надмірність мови дозволяє легко відновити текст, навіть якщо він містить велику кількість помилок або є неповним. У цьому сенсі надмірність є певною страховкою та гарантією розбірливості. Надмірність дозволяє визначати, наскільки різниться максимальна інформація, яку може нести знак коду, від реальної, яку він несе. Оцінки показують, що для європейських мов, у тому числі англійської, надмірність становить приблизно 60–70%. Ймовірно, що й у всіх інших мовах світу надмірність знаходиться в цих межах [13].

Дане положення ґрунтується на тому факті, що в мові дуже багато залежить від особливостей суто біологічної організації людини. Людський організм не є байдужим до того, як влаштований мовний механізм. Він намагається певним чином реагувати на всі ті явища, що виникають у мовному механізмі, які недостатньо відповідають певним фізіологічним особливостям організму. Так, виникає постійно діюча тенденція пристосування мовного механізму до особливостей людського організму, що практично виражається в тенденції більш приватного характеру [36, с. 49].

Біологічні характеристики, які є подібними у всіх рас і народів, дозволяють говорити про тенденції до надмірності як про закон, що носить універсальний характер. Фізіологічна спільність будови мозку і органів сприйняття (і продукування мовлення) є умовою однакового відображення навколишнього світу, а, отже, і спільності логічного мислення. Це зумовлює можливість вибору однакових або, принаймні, подібних засобів вираження думок [36, с. 278].

Отже, принципова тотожність психофізіологічних структур органів почуттів і органів мовлення, а також ідентичність механізму відображення вищого ярусу – свідомості й мислення – у всіх представників людської раси є стрижневими факторами спілкування.

На думку Ю. Дубівського та Н. Грейдіної, з інформаційної точки зору тотожність такого апарату необхідна – диференціація приймаючої системи і системи розгляду, що передає, може зашкодити комунікації, не допускаючи її здійснення [13, с. 143].

Саме ідентичність, що виявляється в мозкових і мовних структурах, засобах вираження думки, регуляторах декодування і розуміння є запорукою інтегративності існування людини, яка реалізується за допомогою комунікації.

Слід підкреслити, що надмірність розглядається вченими не як надлишковість і не як показник недосконалості мови в порівнянні з технічними кодами, а як її важлива та необхідна якість, запас міцності мови.

Ю. Лотман вважає, що мова страхує себе від спотворень механізмом надмірності цим своєрідним запасом семантичної міцності [24, с. 34].

Таким чином, поняття «надмірність» було запозичене порівняно недавно з теорії інформації та широко використовується в лінгвістиці.

Так, Г. Глісон зазначає, що не всі інформативні можливості мови, що розглядається як код, реалізуються в дійсному мовленні. Учений зазначає, що нереалізована здатність коду, який передається, виникає як наслідок того, що ми повторювали сигнали, і її можна назвати надлишковою [7, с. 362].

Надмірність – це спеціальний термін у теорії інформації, і він вимагає такого спеціального визначення, яке могло б узгодити його з терміном «інформація». Надмірність визначають як різницю між теоретично можливою здатністю передавати будь-який код і середньою кількістю переданої інформації. Надмірність виражається у відсотках до загальної передавальної здібності коду [7, с. 362].

Г. Глісон пов'язує надмірність з обмеженнями, які існують в кожній мові. Дослідник вважає, що у будь-якому коді, подібному

письмовій англійській мові, є різні рівні організації. На кожному з цих рівнів існують свої обмеження, що накладаються на повідомлення. Вони знаходять відображення в надмірності мови як коду. Ці обмеження виникають просто тому, що коди мають структуру. Структура і є системою обмежень, що зв'язують свободу вживання і тому неминуче породжують надмірність [7, с. 365].

Г. Глісон характеризує надмірність як важливу рису, без якої мова не могла б функціонувати і в якості основних джерел надмірності в розмовній англійській мові, що представляють особливий інтерес, називає:

- 1) відмінності в частотності фонем;
- 2) обмеження послідовностей фонем;
- 3) невживання потенційно можливих морфем;
- 4) відмінності в частотності морфем;
- 5) обмеження, що стосуються послідовності морфем;
- 6) семантичні обмеження того, що може бути сказано [7, с. 366–367].

Згідно з думкою Ч. Хоккет, надмірність у спеціальному сенсі є тим самим, що і в звичайному розумінні, але не повинно тлумачитися як непотрібне або зайве. Навпаки, якби мова не володіла значною надмірністю, вона функціонувала би лише в ідеальних зовнішніх умовах і при дотриманні повного стилю вимови. Отже, надмірність – це своєрідний foolproof, який забезпечує роботу механізму при несприятливих умовах [43, с. 89].

Б. Мальмберг підкреслює, що надмірне не слід ототожнювати із зайвим. Дослідник зазначає, що надмірність не передбачає, що дещо можна ігнорувати. У сучасній теорії комунікації надмірність – дуже важливе поняття і надзвичайно доречне (тобто релевантне для комунікативного процесу). Надмірність відноситься до області статистики, а, отже, передбачуваності [44, с. 113].

Отже, через посередництво передбачуваності Б. Мальмберг пов'язує надмірність і з процесом розуміння. Учений указує на те, що інтерпретація – це вгадування, успіх якого є питанням ймовірності. Ступінь розуміння значною мірою узгоджується зі ступенем передбачуваності елементів, що входять у комунікацію [44, с. 18].

Але розуміння залежить також і від попереднього досвіду того, хто сприймає інформацію, і від його особистих здібностей.

РОЗДІЛ 2

КОМПРЕСІЯ ТА НАДМІРНІСТЬ ЯК БАЗОВІ ТЕХНОЛОГІЇ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Мовна компресія та надмірність: види та рівні реалізації

Відповідно до теорії інформації текст до і після компресії несе одну й ту ж інформацію про об'єкт опису. Але, при зменшенні числа мовних одиниць (морфем, слів, речень), компресія має суттєвий вплив на сигніфікативну сторону тексту, перебудовує його граматичну та семантичну структури. У процесі стиснення компоненти, що компресуються, «делегують» свої функції некомпресованим компонентам, функціональне навантаження яких стає іншим порівняно з їх роллю в повному, чи некомпресованому тексті. Гранична кількість інформації, яка опускається, залежить від текстової норми і стилю тексту. У різних текстах ця кількість буде різною.

Н. Валгіна зазначає, що є загальний показник цієї норми: мовна одиниця не повинна втрачати свого сенсу повідомлення [6].

В іншому випадку компресія тексту призводить до комунікативної невдачі, коли основне комунікативне завдання, заради якого і був створений текст, не вирішується. Компресія проявляється на всіх мовних рівнях і у всіх випадках підпорядковується законам теорії інформації в тому сенсі, що компресії піддаються надлишкові елементи [7].

Так, на **фонетичному рівні** компресія може проявлятися в порушенні фонетичної норми у зв'язку з швидким потоком мовлення (найчастіше в розмовному мовленні). Фонетична компресія широко поширена в поетичних текстах, основна мета яких емоційний і естетичний вплив, створення певного настрою. Ця мета найчастіше досягається авторами віршованих творів шляхом повторів,

використанням рими і створенням певного ритму твору. Існує цілий ряд теорій про те, що багато звуків англійської та інших іноземних мов несуть у собі приховане символічне значення, яке стає явним при певній організації цих звуків у художньому творі.

I. Лівий призводить концепцію «значення» високих і низьких голосних, приписуючи їм два основних значення:

1) функціональне (сугестивне). Так, наприклад, похмурі настрої пов'язують з *-и, -о* (страх, скорбота, сум), тоді як більш радісні почуття асоціюються з *-і* або *-е*.

2) референційне (символічне): високі тони (під наголосом) *-і* пов'язуються з уявленнями про маленьке, крихке, тонке, гостре, красиве, жваве, швидке, світле, віддалене в просторі й часі, жіноче та предметне. Низькі тони (при відсутності наголосу) *-о, -и* і більш протяжна вимова асоціюються з уявленнями про «велике, численне, масивне, товсте, широке, глухе, збірне, просторово і тимчасово близьке, граматично-чоловіче, про осіб і великих тварин» [2].

I. Арнольд також підкреслює символічність деяких звуків, зокрема *-d*, який при частому повторенні відчувається як недобрый, пов'язаний з негативними емоціями [2, с. 211].

Однак необхідно відзначити, що один і той самий звук може викликати різні асоціації в залежності від його оточення і тих звуків, які йому контрастно протиставляються, а також у залежності від семантичного значення слів, у яких ці звуки вживаються.

Для **морфологічного** або **граматичного рівня** характерно використання особливих морфем при створенні усічених розмовних форм слів і висловів, а також застосування різноманітних граматичних явищ у текстах з тим чи іншим комунікативним потенціалом. Значний «компресивний потенціал» мають різні частини мови, які вживаються в незвичних лексико-граматичних і граматичних значеннях, а також із

незвичайною референтною віднесеністю. Наприклад, артикль в англійській мові:

1. Означений артикль, асоціюючи слово з попереднім контекстом, надає йому додаткові ознаки і тому може відігравати важливу роль у створенні метафори. Артикль служить квантуванню, при якому читач повинен сам заповнити відсутні ланки:

“I will o’ertake thee, Cleopatra. And weep for my pardon. So it must be, for now. All length is torture: since the torch is out ...” [45].

У метафорі *“the torch”* означений артикль вказує на багатозначний зв’язок із попереднім контекстом. Така множинність смислів є однією з найважливіших характеристик компактності художнього образу, що створено метафорою.

2. Відсутність артикля перед предметним іменником в однині – відчутне порушення норми. Воно передає максимальну ступінь абстракції й узагальнення. Введений у такий спосіб образ позбавляється конкретності. У вірші В. Одена «Мандрівник» втома подорожнього описується в узагальнених образах. Незвичайний синтаксис поєднується з відсутністю артикля:

“There head falls forward, fatigued at evening, All dreams of home, Waving from window, spread of welcome, Kissing of wife under single sheet” [44].

Розмитість образів допомагає читачеві відчути, що домашній затишок і щастя – всього лише сон.

3. Неозначений артикль, що вклинюється в опис життя конкретної людини, надає опису узагальнений (генералізуючий) характер. В оповіданні «Гаррі» В. Сароян описує маніакальне прагнення молодої людини заробити якомога більше грошей:

“To look at him you would think he was the loneliest person on earth, but the thing that hurt most was the realization that if you tried to talk to him,

or tried to be friendly toward him, he would turn around and try to sell you life insurance. That's what burned a man up ..." [46].

Влада грошей спалює людину, яка прагне збагатитися за всяку ціну і забуває про цінності людських взаємин. У наведеному прикладі узагальнення посилюється і за допомогою багаторазового повторення особистого займенника "he". Нестандартне поєднання «прикметник + іменник» також можна розглядати як один із видів мовної компресії.

Зміщений епітет може бути пов'язаний зі значною компресією, так як те, що визначається, може не бути названо експліцитно [2, с. 92].

У прикладі "*We were at a particularly tipsy table*" [43] мається на увазі, що люди, які сидять за столом, уже випили достатньо. Багатозначність граматичних форм може передавати інформацію іншого роду, аналогічно тому, як це відбувається при одночасній реалізації різних значень одного полісемантичного слова.

Родовий відмінок може передавати відносини приналежності, об'єктне відношення до визначеного, ставлення цілого до частини та ін. Назву детективного оповідання "*The Murder of My Aunt*" можна розуміти двояко, і дійсно, в кінці розповіді жінка виявляється не жертвою, а вбивцею [44].

Лексичний рівень компресії відзначається використанням коротких, часто одноморфемних слів, слів широкої семантики, вигуків, займенників і т.п. У художніх текстах компресія на лексичному рівні покликана вирішувати найрізноманітніші комунікативні завдання при реалізації авторського задуму. Так, наприклад, одним із засобів досягнення глибинної перспективи в поезії ХХ сторіччя є наявність подвійних значень в образів і в окремих слів, при цьому обидва значення виявляються можливими в контексті вірша і так чи інакше «просвічуються» в ньому:

"Jester In one hand I hold tragedy And in the other Comedy, – Masks for the soul. Laugh with me. You would laugh! Weep with me. You would

weep. Tears are my laughter. Laughter is my pain. Cry at my grinning mouth, If you will. Laugh at my sorrow's reign. I am the Black Jester, The dumb clown of the world, The booted, booted fool of silly men. One I was wise. Shall I be wise again?" [44].

У наведеному вірші Л. Хьюза “*Jester*” прикметник “*dumb*” і іменник “*fool*” об’єднані семою “*silly, stupid*”, які є одним із значень. Але, протиставляючи блазня всім іншим, кого автор називає «дурнями» (“*silly men*”), виявляються й інші значення: “*dumb*” – “*silent, unwilling to speak*”, так як змінити, здається, нічого не можна; “*fool*” – блазні, розважаючи королів, нерідко вимовляли мудрі думки і часто були представлені в літературних творах як наймудріші люди: “*Once I was wise. Shall I be wise again?*” [44].

На рівні словотвору компресія пов’язана з такими явищами, як аббревіація, універбація, словоскладання, телескопія, зрощення, усічення, субстантивація. Одним із способів стиснення можна розглядати опущення, яке діє в рамках одного слова. Опускатися можуть такі частини слів:

- 1) компоненти складного слова: (*motor-*) *car*;
- 2) елементи слова, що не збігаються з морфемними межами:
 - випадіння звуків у складному слові, яке іноді не передається письмово (опрощення): *cupboard*;
 - усічення початку слова: (*para*) *chute*;
 - усічення середини слова: *spectacles* – *specs*;
 - усічення кінця слова: *prof(essor)*;
 - усічення в різних поєднаннях: *fridge*;
 - злиття двох однакових слів, що стоять поруч (гаплогія): *minera(lo)logy*.

Особливим видом вважається опущення в межах словосполучення, в результаті чого з’являється нове слово:

- 1) залишаються тільки початкові букви: *radio detection and ranging – radar*;
- 2) тільки початкові склади: *amphibious tractor – amtrac*;
- 3) початкова буква першого слова + друге слово: *V-day*;
- 4) перші літери першого слова + кінець другого: *smoke + fog – smog; motor + hotel – motel* [19, с. 63].

Поети використовують мовну компресію на рівні словотвору, щоб слово, утворене приєднанням звичайного афіксу до звичайного кореня, але не зареєстроване в словниках, звучало по-новому. Так у вірші “*Between Birthdays*” О. Неша велике семантичне навантаження несе на собі негативна приставка *un-*:

“*My birthdays take so long to start. They come along a year apart. It’s worse than waiting for a bus; I fear I used to fret and fuss, But now, when by impatience vexed Between one birthday and the next, I think of all that I have seen That keeps on happening in between. The songs I’ve heard, the things I’ve done, Make my un-birthdays not so un-*” [44].

На синтаксичному рівні компресія передбачає стиснення знакової структури шляхом еліпсису, граматичної неповноти, відсутністю сполучників. Під синтаксичною компресією розуміються також опрощення, членування, парцеляції, приєднання та інші процеси, що сприяють зменшенню розміру висловлювання. Пропуск логічно необхідних елементів висловлювання може приймати різні форми і мати різні стилістичні функції.

Так, В. Кобков виділяє три способи стиснення тексту без втрати інформації: заміщення, опущення, поєднання.

При заміщенні зв’язність тексту передбачає необхідність повторювати одні й ті самі смислові одиниці. Але якщо повторення смислових компонентів у тій самій словесній формі є неекономним, і монотонним. Для заміщення попередніх відрізків мовлення використовуються:

1) номінативні замітники;

2) дейктичні замітники (займенники, займенникові прислівники і числівники);

Опущення:

1) анафоричне (опущення відрізків мовлення, які були висловлені в найближчому контексті);

2) неанафоричне:

- опущення слів, що пояснюється історією мови: *He is to come at five (of the) clock.*

- опущення слів, що пояснюється формально-граматичними закономірностями сучасної мови: *(There is) no rose without thorns.*

- опущення слів, що пояснюється логіко-семантичними закономірностями: *She will be eighteen (years old) at Christmas* [40].

Неанафоричне опущення викликається тільки прагненням до лаконічності. Можливість неанафоричного опущення забезпечується опорою на ситуацію в широкому сенсі і на слова-представники, які володіють достатньою інформативною надмірністю, щоб вказати на факт опущення і дати іншу інформацію, здатну відновити в свідомості слухача або читача опущений відрізок мовлення.

Словами-представниками можуть служити:

а) визначення: *I shut one eye and tried to examine it with the other.*

б) підмет: *Who has called? – Lady Darlington, My Lady.*

в) службова частина присудка: *Of course, I was influenced by my mother. Every man is, when he is young.*

г) іменна частина присудка: *Even when a small boy, he was always trying things.*

д) другорядний член речення: *Are you coming? – In a few moments.*

е) у разі опущення цілого речення функцію представництва виконують звичайні слова, які не входять до складу речення: *Certainly. Yes. Only. Even* [40].

Поєднання (завжди анафорічні): елементарні речення сприймаються не як структурно роздільні й послідовні, а як би накладаються одне на одне:

- 1) речення з однорідними членами;
- 2) речення з приєднувальними конструкціями (*You have to get married, and at once*);
- 3) речення з прикметниковими зворотами;
- 4) речення з вторинною предикацією (*The moon rose red*).
- 5) речення з відокремленими членами [19, с. 54].

А. Швейцер розглядає проблему мовної компресії в зв'язку з перекладом і вимогами газетно-інформативного стилю. Підкреслюючи той факт, що він не ставить своїм завданням висвітлити всі прийоми компресії, яка визначається стилістичними чинниками, А. Швейцер виділяє такі прийоми:

- згортання словосполучення в слово (лексичне згортання): *to quote a few examples to illustrate – to illustrate*;
- семантичне стяження: *Annual car output will average one million*;
- спрощення синтаксичної структури словосполучення: *The Moldavian Republic is a key supplier of ...*;
- перетворення конструкцій з віддієслівним ім'ям у менш громіздкі конструкції з дієсловом: *The task of investigating the highest stage of capitalism was carried out by him. – The highest stage of capitalism was investigated by him.*
- заміна підрядних речень інфінітивними й прийменниково іменними зворотами;
- заміна підрядних зв'язків сурядними;
- опущення вступних і плеонастичних зворотів;
- зняття елементів висловлювання, які легко заповнюються з контексту [40, с. 201].

У художніх текстах, як зазначає І. Арнольд, до синтаксичних способів компресії відносяться:

- 1) односкладні й неповні речення (еліпс);
- 2) відсутність сполучників;
- 3) замовчування або близький до нього апозіопезіс;
- 4) зевгма [2, с. 188].

Усі ці прийоми служать для відображення сприйняття навколишньої дійсності, образного бачення світу й образного мислення. На більш високому – семантичному – рівні мовна компресія пов'язана з такими явищами, як імпліцитність, приховані смисли, пресупозиції, контекст.

На думку І. Арнольд, неповнота відображення є неодмінною властивістю мистецтва і вимагає від читача самотійного заповнення, того, що недоговорено. Відповідно, інформація в тексті підрозділяється на експліцитну й імпліцитну. «Імплікація в широкому сенсі є наявність в тексті вербально не виражених смислів, що вгадуються адресатом» [2, с. 103].

Таке «вгадування» можливо тільки за рахунок опори на сам текст, на його особливу організацію відповідно до вимог мовної компресії. Дослідники поділяють функціонування імплікації на дві сфери: лінгвістичну й екстралінгвістичну. Такий розподіл представляється досить правомірним, проте, ті асоціації, які виникають у людини в залежності від її життєвого досвіду, загальної ерудиції, емоційного стану (тобто те, що мається на увазі під екстралінгвістичною імплікацією), базуються на лінгвістичних одиницях самого тексту. Як вважає Н. Жирмунска, імплікація може мати на увазі, з одного боку, щось, що лежить зовсім за межами тексту, наприклад реальну ситуацію, з іншого – внутрішньотекстові елементи, які не отримали, проте, повного емпліцитного вираження, багатопланові й багатозначні вже по самій природі використаного мовного матеріалу. Обидва випадки особливо

8. Перезапит: “*Gordon: ... Do you remember why I call you Creature? Laura: Do I not?*” [44].

9. Подвійне заперечення: “*We are not no thin red ‘eroes, nor we are not no blackguards too*” [43].

10. Плеоназм у його різних видах: “*The most unkindest cut of all*” [45]; *a friend of mine; I forgot my PIN number for the ATM machine. “It’s déjà vu all over again*” [43]; “*Let me tell you this, when social workers offer you, free, gratis and for nothing, something to hinder you from swooning, which with them is an obsession, it is useless to recoil ...*” [44].

Отже, у межах кожного мовного рівня прийоми мовної компресії та надмірність досить різноманітні та є предметом подальших досліджень. У цьому сенсі художні прозові та поетичні тексти, тексти реклами становлять найбільший інтерес. Так, наприклад, для поезії і рекламних текстів характерна конденсація думки й образу, де різні способи компресії діють разом, і кожен з них «вносить свій внесок» у створення складного імплікованого образу.

2.2. Засоби компресії та надмірності при синхронному перекладі

Розумова активність є тією сферою, в якій проявляється принцип економії в діяльності людини. Тому видається закономірним прагнення людини до найменших зусиль у всіх сферах діяльності, в тому числі й у мовленнєвій. Принцип економії в мові носить універсальний характер, тому що він знаходить своє відображення на всіх рівнях мовної системи. Впливом принципу економії можна пояснити широке вживання в сучасній англійській мові таких явищ, як еліпсис, редукції (наприклад, *How did it come about? – How come?; If it is necessary – If necessary*), віддієслівних форм: інфінітива, герундія, прикметника та ін.: *Here are*

the goods to be loaded. Для еліпсиса – це, як правило, розмовне мовлення, де дані речення функціонують у межах певної прагматичної ситуації: *When I was a child – when a child* і т.д.

У теорії та практиці перекладу принцип економії в мові найбільш яскраво проявляється в компресії. Компресія в перекладацькій діяльності здійснюється перетворенням вихідного тексту в більш стислу форму – шляхом опущення надлишкових елементів висловлювання, тобто елементів, що заповнюються з контексту, і позамовних ситуацій, а також шляхом використання більш компактних форм вираження [39, с. 271].

Встановлено, що найчастіше компресія як перекладацький прийом застосовується при синхронному перекладі. Компресія зазвичай використовується в тих випадках, коли темп мовлення високий, і синхроніст не встигає за доповідачем, оскільки доводиться не тільки швидко перекладати з відставанням не більше 1–3-х секунд, але й одночасно з цим переробляти інформацію, що отримується від відправника в момент перекладання попереднього мовленнєвого відрізка.

Відомо, що швидкість повідомлення в 150–200 слів за хвилину є верхньою межею, після якої адекватний синхронний переклад є неможливим [11; 46, с. 30].

Зважаючи на це при високому темпі мовлення оратора перекладачу-синхроністу доводиться компресувати окремі сегменти тексту, пам'ятаючи про те, що «сліпе» слідування за промовою може привести до втрати сприйняття аудиторією смислового ланцюжка сказаного. Тому перекладач змушений виокремлювати з тексту зайве і доносити до аудиторії лише основну інформацію, відкидаючи все непотрібне. Так, компресії при синхронному перекладі, а також полусинхронному, підлягають лише ті тексти, які містять певну кількість надлишкової інформації.

А. Мартіне вказує на те, що надмірність, яка може здатися спочатку марною тратою артикуляційної енергії, є, тим не менш, необхідною передумовою успішної комунікації, оскільки «найчастіше вона є скороченням розумової енергії» [25, с. 537].

Усному перекладачеві досить складно впоратися з синхронним або швидким послідовним перекладом таких текстів, як, наприклад, інструкції по застосуванню лікарського препарату, документа по фінансовій звітності, юридичних документів, керівництва по експлуатації приладу або іншого механічного пристрою та ін. Адекватний усний переклад таких текстів можливий лише за умови, коли сам перекладач є фахівцем у цій галузі. З іншого боку, джерела ЗМІ, суспільно-політичні та науково-популярні тексти мають достатній ступінь мовної надмірності, що дозволяє переводити їх синхронно, іноді – після ознайомлення з термінологією, специфічними реаліями (лакунами), власними іменами і т.д.

На думку І. Кузьміної, в мовному відношенні термін «надлишковий» не є синонімічним слову «зайвий», оскільки поняття «зайвий» найчастіше пов'язане з негативною конотацією, в той час як «надмірність, про яку йде мова, може бути корисною, оскільки вона сприяє експресивності, хоча й призводить до зменшення швидкості передачі інформації» [23, с. 142].

Очевидним є те, що у заздалегідь підготовленому для усного виступу писемному мовленні зазвичай менше мовної надмірності, ніж у спонтанному мовленні без опори на письмове джерело. Однак, незважаючи на прагнення письмового тексту до точності викладу матеріалу і, отже, економії мовних засобів, у ньому незмінно зустрічаються як слова, так і словосполучення, які є надлишковими, що є підставою для успішного здійснення усного перекладу. Коли оратор відходить від буквального проходження письмового тексту і починає викладати матеріал «своїми словами», надмірність тут же зростає, і

досвідченому синхроністу стає працювати легше. Початківці-синхроністи в цьому випадку, навпаки, часто приходять в розгубленість, особливо у випадку, коли текст виступу в них переведений заздалегідь. Опущення надлишкової інформації, а саме, «вміння скорочувати і конденсувати живу мову – одне з перших умінь у мистецтві синхроніста» [8, с. 37–39], дає можливість перекладачеві створювати мікропаузи, що дозволяють заповнити втрачені моменти, непомітно для аудиторії скорегувати допущені неточності перекладу, сприймати мовленнєві відрізки оратора не на тлі власного голосу, а безпосередньо, приймати миттєві рішення щодо спрощення синтаксису мов і більш точної передачі ключової інформації, а також здійснювати інші перекладацькі стратегії [17].

Отже, чим вище мовна надмірність, тим легше працювати перекладачеві-синхроністу. При значній надмірності інформації, де в ряді смислових груп спостерігається повтор, один смисловий сегмент впливає з іншого [17, с. 100].

Однак на практиці велика надмірність тексту ускладнює завдання перекладача по вичленовуванню і перекладу ключової інформації, особливо при сприйнятті незнайомих текстів.

Лаконічність матеріалу, що викладається, і надмірність тексту знаходяться в зворотньо пропорційній залежності. Лаконічні, професійно складені й вивірені тексти також містять надлишкову інформацію, але саме в тих необхідних межах, які дозволяють перекладачеві піддавати її скороченню або опущенню, тобто компресії. Отже, чим нижче професійний рівень і культура мовлення виступаючого, тим більшою надмірністю характеризується його мовлення [38, с. 47–48].

Надлишкова надмірність робить мовлення малозрозумілим, а відсутність логіки викладу матеріалу ускладнює зусилля перекладача по виділенню істотної (ключової) інформації й відсікання несуттєвої. У цих

умовах перекладачеві доводиться постійно редагувати текст з тим, щоб побудувати в тексті перекладу прийнятний для сприйняття аудиторією логічний смисловий і синтагматичний ланцюжок (хоча в тексті оригіналу він може бути неясним і розмитим) і адекватно донести основний зміст промови оратора до слухача. При перекладі подібних текстів найважливішу роль відіграє професійний рівень перекладачів. Зрештою, всім їм доводиться приймати миттєві рішення по редагуванню тексту та його скороченню, особливо, коли оратор говорить у швидкому темпі, внаслідок чого ймовірність помилок зростає [8, с. 32].

Отже, компресія є зниженням надмірності повідомлення. Вона може здійснюватися такими способами:

- 1) складовою компресією;
- 2) лексико-фразеологічною компресією;
- 3) семантичною компресією;
- 4) синтаксичною компресією;
- 5) словотворчою компресією.

1. Складова компресія здійснюється вибором більш короткого слова з декількох можливих синонімів, наприклад: *negotiations – talks, courageous – brave, complacent – smug, significant, considerable, substantial – great* або *big, optimistic – upbeat, pessimistic – downbeat* та ін.

Звичайно, при заміні складних слів більш короткими необхідно враховувати їх стилістичний реєстр, конотацію у вигляді оцінного, емоційного або стилістичного забарвлення мовної одиниці, узуальний, контекстуальний або випадковий характер синонімів, політкоректність, прагматичну інтенцію мовця та багато інших чинників.

2. Лексико-фразеологічна компресія полягає:

а) у виборі найкоротшого з декількох можливих синонімічних стійких виразів, кліше, ідіом, прислів'їв, приказок і т.д. або в їх заміні однослівним найменуванням. Так, із стійких синонімічних сполучень *to be on the alert, to be on standby, to be in a state of combat readiness* «бути в

стані бойової готовності» для синхронного перекладу перші два з огляду на їх стислості є кращими, хоча останнє має більше словесної відповідності з українським варіантом. Із двох синонімічних прислів'їв “*there is no accounting for tastes*” і “*tastes differ*” друге з огляду на його стислість превалює в синхронному перекладі. Кліше можуть замінюватися двухслівним або навіть однослівним еквівалентами, наприклад: *It's the other way round – just the reverse, one of these days – someday, to make a clean breast of something – to come clean – to confess something, to make a mess of something – to mess up, to make / cut a long story short – in a nutshell – in brief, to take on board – to note, ethnicity* (національна приналежність), *minority* (народність), *summit* (зустріч на вищому рівні), *activities* (види діяльності), *wishful thinking* (видавати бажане за дійсне) і т.д.

При здійсненні компресії подібного роду необхідно також враховувати, що деякі кліше мають скорочені варіанти, наприклад *all in all – in all, to make both ends meet – to make ends meet, on the average – on average, on an aggregate basis – on aggregate, to put it simply – simply put*.

У ряді випадків засобом компресії може служити заміна стійких виразів говірками, наприклад: *across the globe – globally; from a theoretical point of view – in theory – theoretically; from a practical point of view – practically; one may suppose that ... – supposedly, ...; as has been reported – reportedly; there have been allegations that ... – allegedly, ...; there are arguments that – arguably, ...* і т.д.

Так, професійний перекладач не може обмежуватися складанням синонімічних рядів тільки з окремо взятих лексем. Знання синонімічних стійких виразів, включаючи ідіоми, кліше, прислів'я, приказки, не тільки веде до поліпшення адекватності перекладу, але також допомагає здійснювати компресію вибором найбільш компактного варіанту.

б) у використанні аббревіатур і скорочень, що також сприяє більшій компактності тексту перекладу: *ICRC (International Committee of the Red*

Cross); *GNP* (*gross national product*); *IMF* (*International Monetary Fund*); *IAEA* (*International Atomic Energy Agency*); *HIV* (*human immunodeficiency virus*) та ін.

Крім загальноприйнятих аббревіатур, що часто фігурують у ЗМІ, перекладачеві – у залежності від поля діяльності – доводиться оперувати великою кількістю аббревіатур-термінів, що фігурують у певній науково-технічній сфері, наприклад: *IV line* (*intravenous line*); *SARS* або *CAPC* (*severe acute respiratory syndrome*); *CFCs* (*chlorofluorocarbons*); *GEM* (*groundeffect machine*); *CAPEX* (*capital expenditure*); *MVA* або *MVC* (*motor vehicle accident / crash*) і т.д.

Деякі аббревіатури є настільки специфічними, що вживаються лише в рамках певної організації або компанії, не виходячи за її межі, наприклад: *LWC* (*lost work case*); *PSSR* (*prestart safety review*); *CP* (*Cathode Protection*); *RFA form* (*request for action form*); *FWL* (*foreign worker license*); *DAFW* (*days away from work*); *SAT* (*site acceptance test*).

Оперуючи аббревіатурами як одним із засобів компресії, усний перекладач зобов'язаний не тільки їх знати, а й уміти ментально промовляти. Однак при цьому перекладач має враховувати рівень фонових знань аудиторії. Якщо, виходячи з невербальної реакції аудиторії, перекладач інтуїтивно відчуває, що аббревіатури і скорочення слухачам або деяким з них незрозумілі, він може відмовитися від деяких з них на користь повної дешифрованої форми. З іншого боку, бувають ситуації, коли доводиться оперувати аббревіатурами без їх дешифрування, тому що повний варіант відомий фахівцям, але, далеко не завжди, перекладачам, наприклад: *DNA* (*deoxyribonucleic acid*).

в) у вмілому оперуванні термінами. Компресії тексту при усному перекладі також сприяє гарне знання перекладачем як тематики конференції, так і відповідної термінології. Не маючи необхідних фонових знань і відповідного рівня інформаційного запасу, перекладач не зможе здійснювати компресію [28, с. 44–57].

Стрімкий розвиток різних галузей науки і техніки сприяє появі спеціальних слів для позначення нових об'єктів, явищ і процесів, тобто термінів. З плином часу ці терміни стають невід'ємною частиною спеціалізованої картини світу професіоналів у тій чи іншій галузі знання [37, с. 209].

Навіть за умови того, що перекладач є досвідченим у термінології з тематики конференції чи семінару, він не володеє термінами і не розуміє їх так глибоко, як експерт у даній області. Тому в усній перекладацькій діяльності іноді буває важливо і корисно встановити діловий контакт з аудиторією, що буває можливим, якщо перекладач працює з цією аудиторією кілька днів або, навіть, більш тривалий термін. Підказка експертів відносно уточнення термінів може сприяти компресії в подальшому перекладі. Наприклад, компресія, яка досягається вживанням еквівалентних термінів: частота ходів поршня бурового насоса – *pump speed*; відсотковий вміст корисних компонентів у руді (бортовий вміст руди) – *grade*; інжекційний насос для закачування хімреагентів – *chemical pump*; договір про нерозповсюдження ядерної зброї – *non-proliferation treaty* або *NPT* (замість *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*); задирання поверхні – *scoring*; збій у роботі механізму / приладів – *malfunction*; *injection nozzle* / *spray-burner* – форсунка; *packing box* / *stuffing box* – сальник; *cross piece* / *four-way piece* – хрестовина; *introduction of environmental science* – екологізація; *settling* / *sedimentation tank* – відстійник; *spawning area* – нерестовище; *water-cooling tower* – градирня і т.д. [43; 45].

3. Семантична компресія. Семантична компресія досягається скороченням повторюваності надлишкових слів у висловлюванні, усуненням тавтології, наприклад: Завтра в столицю нашої Батьківщини місто Київ прибуває делегація бізнесменів із Німеччини – *Tomorrow a delegation of business people from Germany arrives in Kyiv*. Надлишкову

інформацію «... столицю нашої Батьківщини місто ...» переводити необов'язково [44].

Наведемо ще один приклад, що містить надмірну інформацію: *Each member of the team must know the task for which he or she is responsible.* – Кожен член колективу повинен знати свої обов'язки [46].

На конференції, присвяченій облаштуванню колишніх військовослужбовців, у ряді доповідей фігурує тавтологічний слог «колишні військовослужбовці, звільнені в запас», який при усуненні тавтологічної інформації перекладається як *“ex-servicemen”*. Компресія такого роду дозволяє синхроністу створювати мікропаузи в перекладі й сприймати частину мовлення оратора не на тлі власного мовлення, а безпосередньо під час цих мікропауз, що призводить до поліпшення сприйняття тексту іноземною мовою і, відповідно, якості перекладу.

4. Синтаксична компресія. Синтаксична компресія або синтаксична редукція – це вибір більш короткої та більш простої синтаксичної конструкції в порівнянні з конструкцією, заданою в оригіналі. До синтаксичної компресії можна віднести наступні прийоми:

а) поділ складного речення з кількома підрядними на два або більше число речень більш простої структури. Коли перекладач зустрічає складні речення подібної структури вихідної мови, він подумки розбиває його на смислові відрізки (синтагми) і перекладає їх, отримуючи на мові перекладу ряд речень спрощеної структури при збереженні змісту висловлення, наприклад:

“to improve things in the country people should be given the opportunity to say what they want, even if that can lead to public disorder” або *“For example, we might ask people to express agreement or disagreement with a set of statements like, “those supporting competitive elections are doing harm to the country”* [45].

Зустрічаючись з реченнями подібного типу, синхроніст розділяє їх на значущі смислові відрізки, відкидаючи несуттєву, тавтологічну та

іншу надлишкову інформацію і зберігаючи ключові моменти, поряд з чим відбувається спрощення синтаксичної структури мовного відрізка.

Синхроніст, займаючись усуненням надлишкової інформації, незмінно прагне зробити переклад ясним і лаконічним.

Згідно з Л. Віссон, при синхронному перекладі синтаксис мови, якою відбувається перекладання, завжди простіше, а середня довжина речень завжди більш коротка, ніж при письмовій обробці того ж тексту [8, с. 37].

б) заміна складного / складнопідрядного речення простим. Часто застосуванню компресії такого роду сприяє гарне знання усталених граматичних структур обох мов, наприклад: «У даний час цей співробітник зайнятий тим, що готує звіт за минулий місяць» – “*At the moment this employee is busy making a monthly report*”. «Ми спостерігали за тим, як розвантажували товар». – “*We saw the goods being unloaded*”. «На складі лежать двигуни, які необхідно доставити в порт». – “*In the warehouse there are engines to be delivered to the port*”.

в) заміна підрядного речення дієприкметниковим зворотом, наприклад: «Тепер, коли ми візьмемо до уваги все, що було сказано раніше, можна зробити висновок, що ...» – “*That said, we may conclude that ...*”.

г) заміна підрядного речення або дієприкметникового звороту прийменниковим зворотом:

“*Due to the fact that we were confronted with unintended circumstances, we may face a delay in the delivery of goods*”. – «Через непередбачені обставин можлива затримка з доставкою товару».

д) використання стислих синтаксичних комплексів, наприклад, дієприкметникових і номінативних конструкцій, а також інших економних синтаксичних конструкцій. Так, переклад речення «Хоча він і був неконсерватором, він опирався політиці втручання в справи інших держав» можна скоротити в такий спосіб: “*Although he was a*

neoconservative, he was opposed to the policy of interfering in other states' affairs". – *"Although a neocon, he opposed the policy of interfering in other states' affairs"* [43].

е) компресія, що досягається застосуванням модуляції (прийомом смислового розвитку). Модуляція (прийом смислового розвитку) – це вид заміни, при якому слово (або група слів) іноземної мови замінюється на слово (або групу слів) мови перекладання, не збігається з першою за словниковою статтею, але значення якої логічно виводиться з контексту значення вихідної одиниці, що дозволяє створити більш компактну структуру мови, якою здійснюється переклад. Наприклад: «Наша лікарня має у своєму розпорядженні досить велику кількість ліжок – більше трьохсот». – *"Our hospital can accommodate over 300 patients"*. Або «Здійснення цього проєкту на практиці представляється малоімовірним». – *"This project is not deemed feasible"* [45]. У даному прикладі синтаксична компресія поєднується з семантичною компресією.

5. Компресія, що здійснюється за допомогою використання словотворчих засобів. Цей вид компресії найчастіше здійснюється застосуванням тих словотворчих засобів мови, якою здійснюється переклад, що відсутні або недостатньо добре розвинені в іноземній мові. Одним із засобів компресії може служити використання транспонуючих суфіксів, наприклад, при заміні дієслівних комбінацій субстантивними: «Я звик вставати рано» – *"I am an early riser"*. «Він прекрасно грає в гольф» – *"He is a great golfer"*. «Він практично не випускає сигарети з рота» – *"He is a chain / heavy smoker"*[44].

Суфікси, що транспонуються, застосовуються і в дієслівному словотворі, що також може служити середовищем перекладацької компресії, наприклад: «Цю інформацію необхідно перевести в цифровий формат» – *"This information needs digitalizing"* [44].

Поряд з суфіксацією засобом компресії служить словоскладання: Дієта, націлена на підтримку стрункої фігури – *a stay-slim diet*; емігрант,

який живе на гроші, що надсилаються з батьківщини – *remittance man*; вихід економіки з рецесії – *economic rebound* [45].

У цьому відношенні часто фігурує префіксація: виключити муфту зчеплення – *declutch*; налагоджувати комп’ютерну програму – *debug* [43].

Застосовуються і менш поширені словотворчі засоби, наприклад, зворотний словотвір, наприклад: передавати телевізійну програму, показувати по телебаченню – *televise* (від *television*); зручно, затишно розташуватися, влаштуватися – *coze* (від *adj. cosy*); приходити в захват (від чого-небудь або кого-небудь), виявляти інтерес – *enthuse* (*over something*) [45].

Однак найбільш дієвим словотворчим засобом компресії є конверсія. Конверсія в набагато більшому ступені властива англійській мові, ніж українській, оскільки в англійській мові немає закінчень, що перешкоджають переходу однієї частини мови в іншу без зміни зовнішньої форми слова. Наведемо приклади конверсійної компресії при перекладі з української мови на англійську:

«Я раджу тобі пошукати цю інформацію в гуглі» – “*I advise you to Google it*”. «Я беру на замітку проведення цих зборів 5 грудня» – “*I pencil in this meeting for December 5th*”. «Хто буде вести протокол наради?» – “*Who will minute the meeting?*” (Замість звичайного *keep / take the minutes of the meeting*). «Я хочу коротко проінформувати вас з цього питання» – “*I want to brief you on this issue*” [44; 46].

Якщо порівнювати члени синонімічного ряду, представлені не тільки окремими лексемами, а й словосполученнями, похідні по конверсії виявляються, як правило, найбільш компактними. Наприклад, еквіваленти українського словосполучення «тиснути на кого-небудь» – *put / exert pressure on sb.* – *pressurize sb.* (суфіксальна похідна) – *pressure sb.* (похідна по конверсії).

Крім таких конверсійних моделей, як *N – V* (*bench – to bench* спорт. «відправити на лаву штрафників»), *A – V* (*brief – to brief* «коротко проінформувати») засобом компресії може служити і звернення деяких частин мови в іменники. Наприклад, *A – N* «У цьому році ставка кредитування по іпотечі досягла небувало низької позначки» – “*This year mortgage rate has reached a new low*” [43].

Останнім часом все більш інтенсивною стає модель перетворення фразових дієслів у іменники, наприклад, *take-over* – поглинання однієї компанії іншою (від *take over* «вступати у володіння замість іншої особи»); *sit-in* або *sit-down* – сидячий страйк, страйк по-італійськи (звідси *sit-downer* – учасник сидячої демонстрації або страйку). Такі віддієслівні іменники нерідко формують стійкі вислови, наприклад: *suffer a setback* – зазнати невдачі, *make a strong come-back* – повернутися з новою силою. Іноді в похідному іменнику прийменник прототипного фразового дієслова займає ліву позицію, як в *downturn* – зниження, зменшення, криза; *outcrop* – (геол.) вихід пласта на поверхню, оголення порід [44].

Отже, компресія як прийом, спрямований на зниження надмірності повідомлення і, отже, скорочення тексту іноземною мовою при його перекладі може здійснюватися 1) складовою компресією – вибором більш короткого слова з декількох можливих синонімів; 2) лексико-фразеологічною компресією – вибором найкоротшого з декількох можливих синонімічних стійких висловів, кліше, ідіом, прислів'їв, приказок і т.д. або в їх заміні однослівним найменуванням; 3) семантичної компресією – скороченням повторюваності надлишкових слів у висловлюванні, усуненням тавтології, стисненням лексико-семантичної структури речення за допомогою скорочення й опущення семантичних компонентів, а також, там, де це є доречним, застосуванням аббревіатур і скорочень; 4) синтаксичною компресією – вибором більш коротких і простих синтаксичних конструкцій у порівнянні з тими, які задані в оригіналі, що досягається застосуванням

різних синтаксичних трансформацій; 5) словотворчою компресією – застосуванням словотворчих засобів, що дозволяють виразити поєднання, фрази або синтагми іноземної мови на словесному рівні.

Необхідність мовленнєвої компресії при синхронному або швидкому послідовному перекладі (полусинхронному) пов'язана з тим, що на відміну від письмового перекладу умови його виконання не завжди дозволяють точно й докладно передати зміст оригіналу, оскільки оратор часом забуває або не може будувати свою промову так, щоб усному перекладачу було комфортно працювати. При швидкому і плутаному мовленні виступаючого перекладач може не встигати вимовити повний текст перекладу. Поспішне промовляння фраз перекладачем, прагнення встигнути за оратором без застосування компресії веде до граматичних і лексичних неточностей, а також негативно позначається на правильності інтерпретації мовленнєвих висловлювань на семантичному рівні.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження ми дійшли таких висновків.

Розмовне мовлення визначаємо як мовлення невимушене, спонтанне, що залежить від ситуації спілкування і, слідом за І. Арнольд, розглядамо його, як один з функціональних стилів сучасної англійської мови.

Мовна економія – поняття неоднозначне, багатопланове: вона може проявлятися на різних мовних рівнях як у скороченні мовних зусиль, так і в їх надлишковості, як у недбалому викладі подій, так і в чіткому. Мовна економія – це синтез різноманітних, діючих у мові та мовленні сил. При досить чіткій артикуляції звуків, правильній вимові слів відбувається свого роду економія зусиль сприйняття слухача – скорочення його розумових зусиль, спрямованих на вилучення необхідної інформації зі слів співрозмовника, у результаті чого збільшується швидкість реакції слухача на отриману інформацію.

Надмірність розглядається не як надлишковість і не як показник недосконалості мови в порівнянні з технічними кодами, а як її важлива та необхідна якість, запас міцності мови.

Компресія проявляється на всіх мовних рівнях і у всіх випадках підпорядковується законам теорії інформації в тому сенсі, що компресії піддаються надлишкові елементи.

Так, на фонетичному рівні компресія може проявлятися в порушенні фонетичної норми у зв'язку з швидким потоком мовлення. Фонетична компресія широко поширена в поетичних текстах, основна мета яких емоційний та естетичний вплив, створення певного настрою. Ця мета найчастіше досягається авторами віршованих творів шляхом повторів, використанням рими і створенням певного ритму твору.

Для морфологічного або граматичного рівня характерно використання особливих морфем при створенні усічених розмовних

форм слів і висловів, а також застосування різноманітних граматичних явищ у текстах з тим чи іншим комунікативним потенціалом. Значний «компресивний потенціал» мають різні частини мови, які вживаються в незвичних лексико-граматичних і граматичних значеннях, а також із незвичайною референтною віднесеністю.

Лексичний рівень компресії відзначається використанням коротких, часто одноморфемних слів, слів широкої семантики, вигуків, займенників і т.п.

На рівні словотвору компресія пов'язана з такими явищами, як аббревіація, універбація, словоскладання, телескопія, зрощення, усічення, субстантивація.

На синтаксичному рівні компресія передбачає стиснення знакової структури шляхом еліпсису, граматичної неповноти, відсутністю сполучників.

Під час синхронного перекладу компресія знижує надмірність повідомлення. Вона може здійснюватися у такий спосіб: складова компресія; лексично-фразеологічна компресія; семантична компресія; синтаксична компресія; словотворча компресія.

Проблеми мовної компресії та надмірності вимагають подальшої розробки, оскільки рішення цих питань відкриває нові можливості для теорії й практики перекладу, зокрема мова йде про можливість адекватного перекладу в тих випадках, де сенс є здебільшого імплікованим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абызов А. А. Фонетические характеристики английской компрессированной речи: на материале канадского варианта английского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Иваново, 2005. 202 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.». 3-е изд. М. : Просвещение, 1990. С. 272–278.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : Советская энциклопедия, 1966. 606 с.
4. Бараннік Д. Х., Гай Г. М. Драматичний діалог. К. : Вид-во Київ ун-ту, 1961. 163 с.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
6. Валгина Н. С. Теория текста: учебное пособие. М. : Логос, 2003. 63 с.
7. Введение в дескриптивную лингвистику: уч. пособие / Г. Глисон; общ. ред. и вступ. статья В. А. Звягинцева. М. : Прогресс, 2008. 495 с.
8. Виссон Л. Практикум по синхронному переводу с русского языка на английский (с аудиоприложением). М. : Р. Валент, 2002. 200 с.
9. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сб. статей по языкознанию*. М., 1958. С. 45–58.
10. Гальперин И. Р. Стилистика. М., 1977. С. 335.
11. Горохова Л. А. Проблема оценки качества перевода. *Формирование профессиональной личности переводчика в условиях новой образовательной парадигмы высшего профессионального образования* : коллективная монография. Пятигорск, 2015. С. 124–132.

12. Девкин В. Д. Немецкая разговорная речь. Синтаксис и лексика. М. : Изд-во Международ. отношен., 1979. 253 с.
13. Дубовский Ю. А., Грейдина Н. А. Коммуникация как объект исследования. *Грани гуманитарного образования (идеи, методы, решения)*. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 1997. С. 135–144.
14. Дюндик Б. П. Компрессия придаточных предложений в современном английском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» М., 1971. 26 с.
15. Елькин В. В. Диалогическая речь – основная сфера реализации языковой экономии: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2001. 20 с.
16. Жирмунская Н. А. Эпиграф и проблема импликации в поэтическом тексте. *RES PHILOLOGICA (Филологический исследования)*. М., Л., «Наука», 1990. С. 135–139.
17. Илюхин В. М. Стратегии в синхронном переводе (на материале англо-русской и русско-английской комбинаций перевода): дис. ... канд. филол. наук. М., 2001. 223 с.
18. Инфантова Г. Г. К вопросу о системе описания синтаксиса разговорной речи. *Теория и практика лингвистического описания разговорной речи*. Тезисы докладов к межвузовской научной конференции. Горький, 1966. 353 с.
19. Кобков В. П. Замещение, опущение и совмещение как способы сжатия текста без утери информации. *В помощь преподавателям иностранных языков*. Вып. 5. Новосибирск, 1974. 113 с.
20. Кобков В. П. Информационная избыточность и способы сжатия текста. Новосибирск, 1974. С. 34–47.
21. Ковтун В. С. Тенденція до економії як складова єдиного процесу розвитку мови. Взаємодія одиниць різних рівнів германських та романських мов. *Вісник КДЛУ, Сер. Філологія*. 1997. Випуск 3. С. 243–247.

22. Коралова А. Л. Прагматические аспекты передачи образности в тексте перевода. *Думать вслух*. 2012. URL: <http://www.thinkaloud.ru/scienceak.html> (дата звернення: 21.03.2021).
23. Кузьмина И. В. Феномен языковой избыточности. *Вестник Иркутского гос. линг. ун-та*. Иркутск : ИГЛУ, 2011. Вып. № 1 (13). С. 142–146.
24. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. М. : Искусство, 1970. 384 с.
25. Мартине А. Основы общей лингвистики. *Новое в лингвистике*. М. : Прогресс, 1963. Вып. 3. С. 366–566.
26. Мартине А. Принцип экономии в фонетических изменениях: проблемы диахронической фонологии. М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. 261 с.
27. Меликсетова Е. Р. Компрессия как одна из форм лингвистической экономии. *ИЯШ*. 1983. № 3. С. 28–33.
28. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. М., 1996. 208 с.
29. Пауль Г. Принципы истории языка. М. : Изд-во иностр. лит., 1960. 500 с.
30. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии. К. : Рідна мова, 1998. 254 с.
31. Поливанов Е. Д. Где лежат причины языковой эволюции. *Статьи по общему языкознанию*. М. : Наука, 1968. 375 с.
32. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ : Либідь, 1993. 248 с.
33. Потеемина Т. А. Фонетические характеристики спонтанной монологической речи: эксперим.-фонет. исслед. на материале нем. яз. автореф. дис. ... канд. филол. наук. Л., 1983. 17 с.

34. Примерова Н. Д. Речевая компрессия в диалогических единствах : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук. Одесса, 1988. С. 24–36.

35. Ризель Э. Г. Стиль обиходной речи. *ИЯШ*. 1959, № 1. С. 30–39.

36. Серебренников Б. А. О материалистическом подходе к явлениям языка. М. : Наука, 1983. 317 с.

37. Хакиева З. У. Место терминологии в лексической системе языка. *Современная филология* : материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.). Уфа : Лето, 2011. С. 209–212.

38. Шамлиди Е. Ю. Базовые аспекты устной переводческой деятельности: учебно-методическое пособие. Пятигорск, 2015. 88 с.

39. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика : уч. для институтов и факультетов ин. яз. М. : Воениздат, 1973. 280 с.

40. Швейцер А. Д. Эквивалентность и адекватность перевода. *Тетради переводчика*. Вып. 23. М., «Высшая школа», 1989. С. 147–156.

41. Щерба Л. В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность*. Л. : Наука, 1974. 427 с.

42. Юрина Е. А. Лексическая структура ассоциативно-образного семантического поля. 2003. 223 с.

43. Hockett C. F. A Course in Modern Linguistics. NY : The Macmillan Company, 1998. 621 p.

44. Setton R. Simultaneous Interpretation. A Cognitive-pragmatic Analysis. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 399 p.

45. MLA Texts and Translations. URL: <https://www.mla.org/Publications/Bookstore/MLA-Texts-and-Translations> (дата звернення 23.03.2021).

46. The Plays of Oscar Wilde. Introduction and Notes by Anne Varty. Wordsworth Editions Limited, Ware, Hertfordshire, 2000. P. 279–360.